

УДК 37.013.42-053.81-055.52
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-23-28

Криловець М. Г.

доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
km50@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8322-9606

Качалова Т. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
tetyana0210@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3010-3874

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТРЕНІНГУ
ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА**

Сучасне суспільство постійно зазнає трансформацій, що впливають на різні аспекти життя, зокрема і на виконання батьківських функцій молодим подружжям. У науковій статті розкрито актуальність теми формування усвідомленого батьківства молодого подружжя через застосування соціально-просвітницьких тренінгів. Метою дослідження є аналіз особливостей соціально-просвітницького тренінгу як засобу формування усвідомленого батьківства. Представлено та проаналізовано ключові аспекти соціально-психологічного тренінгу, зокрема, психологічні та педагогічні аспекти, які сприяють створенню позитивного та усвідомленого підходу до процесу виконання батьківських функцій молодим подружжям. В статті розглядаються результати досліджень, які підтверджують ефективність соціально-просвітницьких тренінгів у підготовці молодих батьків до відповідальних викликів, пов'язаних із вихованням та розвитком своїх дітей. Представлено відмінні риси соціально-просвітницьких тренінгів з усвідомленого батьківства, серед яких: спрямованість на розвиток у батьків (реальних чи потенційних) усвідомлення важливості своєї ролі та впливу на психосоціальний розвиток дітей; емоційна регуляція, яка полягає у розвитку у батьків емоційної стабільності та вироблення навичок контролю негативних емоцій; орієнтація на вивчення ефективних методів спілкування з дітьми, враховуючи їх вікові особливості; формування позитивних відносин між батьками та дітьми, сприяння взаєморозумінню та підтримці; урахування гендерних відмінностей у вихованні підростаючих поколінь; застосування практичних вправ та завдань, які допомагають батькам використовувати отримані знання в реальних сімейних ситуаціях.

У статті висвітлюються практичні аспекти впровадження тренінгів та надаються рекомендації для подальших досліджень та розвитку програм з формування батьківських навичок. Загалом, соціально-просвітницькі тренінги у статті представлено як ключовий чинник у формуванні позитивного та усвідомленого підходу до батьківства.

Ключові слова: молодь, молода сім'я, тренінг, соціально-просвітницький тренінг, батьківство, усвідомлене батьківство.

Постановка проблеми. На сьогодні є нагальною необхідність соціально-педагогічної допомоги молодим батькам у формуванні усвідомленого батьківства, бо саме вони беруть на себе турботу про дітей і відіграють головну роль у їх вихованні та

створенні умов для повноцінного розвитку особистості, що є основою попередження таких негативних явищ як: девіантна, делінквентна поведінка, бездоглядність та безпритульність неповнолітніх, соціальне сирітство та ін. Проблема формування батьківської компетентності багато в чому пов'язана з тим, що недостатньо на різних рівнях реалізації сімейної політики розроблена концепція підвищення виховного потенціалу молоді сім'ї. З метою попередження подібних проблем профілактичну та корекційну діяльність необхідно розпочинати якомога раніше: на етапах підготовки молоді до створення сім'ї, формування готовності до народження дітей, на початкових етапах реалізації батьківських обов'язків та функцій. Саме в цьому може стати в нагоді соціально-просвітницький тренінг, основні характеристики якого представлено у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що достатньо широко вивчаються проблеми підготовки молоді до формування усвідомленого батьківства в працях Л. Буніної, І. Братусь, В. Кравця, В. Кікінеджи, О. Кізь, Г. Лактіонової, Н. Шевченко та сутності батьківства – В. Кравець, І. Зверева, О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, О. Лещенко; усвідомленого батьківства в психологічному аспекті – І. Кон, Г. Філіпова, А. Співаковська. О. Могилевська досліджувала процес підготовки майбутніх матерів (вагітних) до батьківства. Розробка зазначеної проблематики здійснювалася за такими напрямками: дослідження проблеми готовності молоді до створення сім'ї, формування педагогічної культури майбутніх батьків, а також особливості просвітницької роботи з ними (Т. Алексеєнко, І. Бестужев-Лада, І. Гребеннікова, Р. Овчарова, О. Песоцька, В. Постовий, І. Трубавіна); соціально-педагогічних аспектів роботи з молоддю в напрямі формування її готовності до батьківства (О. Безпалько, І. Бех, В. Бочарова, Т. Веретенко, О. Докукіна, І. Зверева, А. Капська, О. Кононко, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Т. Лях, Ю. Якубова); виокремлення типів і стилів сімейного виховання й особливостей їх впливу на розвиток дітей (О. Андреєва, Т. Гаврілова, Е. Еріксон, О. Захаров, Г. Крайг, В. Мухіна, Н. Синягіна, С. Щербакова та ін.), у контексті батьківської компетентності й підготовки до батьківства (А. Адлер, О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, Т. Гурко, І. Зверева, Г. Лактіонова, Н. Островська, С. Харченко, І. Трубавіна, Р. Хавула).

Метою статті є розкриття ключових аспектів і значущості соціально-просвітницького тренінгу для підготовки та розвитку батьківських навичок у майбутніх батьків.

Виклад основного матеріалу. Безсумнівним є той факт, що період появи молодого подружжя є особливим етапом у житті інституту шлюбу. Стабільність у розвитку стосунків молоді сім'ї є запорукою її успішного функціонування та розвитку в майбутньому. Молоді сім'ї постійно розвиваються, змінюються разом із суспільством і стикаються з багатьма проблемами, які потребують більш глибокого дослідження.

Трактуючи поняття «молода сім'я», дослідники в першу чергу зосереджуються на таких критеріях, як вік подружжя, тривалість сімейних стосунків, наявність чи відсутність дітей, а також психологічні, фізичні та репродуктивні характеристики пари.

Так, вік подружжя може впливати на створення та функціонування сім'ї. Різниця в віці може визначити ряд аспектів подружнього життя:

– **готовність до батьківства:** молодше подружжя може вирішити відкласти батьківство, концентруючись на кар'єрі, освіті чи інших аспектах життя. Старші пари можуть почувати тиск часу і швидше приймати рішення щодо продовження роду.

– **фінансова забезпеченість та стабільність:** досить часто молоде подружжя може стикатися із фінансовими труднощами, оскільки ще не встигло забезпечити стабільний дохід, тоді як представники старшого покоління вже мають досвід фінансового забезпечення, що позитивно впливає на створення родини з дітьми.

– **спільні цінності та інтереси:** вік певною мірою впливає на сумісні погляди та інтереси подружжя.

– **енергія та здоров'я:** маємо на увазі, що молодше подружжя може мати більше енергії та сил для виховання дітей, але не можемо ігнорувати той факт, що і

представники старшого віку можуть приділяти більше уваги здоров'ю та ставити питання про можливість виховання дітей у пізньому віці.

– **досвід та мудрість:** старше подружжя може мати більше досвіду та мудрості, що може вдало застосовуватися у різних аспектах сімейного життя. Вони можуть бути більш терплячими та мудрими в управлінні викликами сімейних відносин.

– **тиск найближчого оточення:** серед деяких соціальних груп може побутувати думка щодо «правильного», найоптимальнішого віку для створення родини. Це може негативно впливати на вибір представників старших поколінь щодо вибору стилю життя, пов'язаного із народженням дітей.

Слід зазначити, що кожна сім'я є унікальною і вплив віку може бути індивідуальним. Успішні сімейні взаємини визначаються не лише віковими характеристиками подружжя, але і рівнем взаєморозуміння, компромісів, любові та підтримки, які партнери готові надавати одне одному.

Аналіз наукової літератури з питань соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на формування відповідального ставлення до батьківства у молоді, свідчить про те, що на сьогодні в Україні дуже мало комплексних соціально-педагогічних заходів з досліджуваної тематики. Формування усвідомленого батьківства молодих людей відбувається здебільшого в межах окремих його компонентів. Українські дослідники О. Кізь, О. Кікінежді [1] та В. Кравець [2] проаналізували структуру формування свідомого батьківства у молоді та виокремили такі складові цього процесу:

- демографічна освіта молоді (спрямована на формування правильних репродуктивних установок);

- формування контрацептивної культури, підготовка до дітородної діяльності;

- психолого-педагогічна освіта майбутніх батьків (шляхом набуття знань та розвитку умінь і навичок виконання батьківських функцій) [1; 2].

До розглянутих авторами дослідження складових формування свідомого батьківства молоді буде доцільно додати такі компоненти, як статеве виховання та підготовка молоді до сімейного життя. Акцентуючи увагу на важливості підготовки молодих людей до створення родини з дітьми слід зазначити велику роль соціально-педагогічної освіти, сутність якої полягає у підготовці до виконання батьківських і материнських функцій, формуванні педагогічної культури.

На думку І. Трубавіної, завданнями соціально-педагогічної освіти молодих батьків (у тому числі майбутніх батьків) на сучасному етапі є:

1) Допомога батькам з пошуком інформації, необхідної для розвитку і виховання дітей, навчання їх орієнтуватися у цій інформації, розуміти потреби своїх дітей, створювати умови для задоволення цих потреб, навчитися виховувати своїх дітей, ефективно використовувати існуючі інституції, що займаються питаннями здоров'я, харчування та психосоціального розвитку дітей;

2) підвищення впевненості батьків у собі, покращення міжособистісних стосунків між партнерами та дисциплінування їхніх дітей;

3) допомога батькам у розвитку життєвих навичок їхніх дітей [6].

На думку Т. Кравченко, ці завдання соціально-педагогічної підготовки батьків можуть бути реалізовані через різні форми і методи просвітницької роботи, такі як лекції, семінари, дискусії, практичні заняття, консультації, аналіз конкретних ситуацій, відеоматеріали, брошури, буклети, посібники, інформаційні матеріали, тренінги, радіо і телебачення. Це реалізується через використання тематичних публікацій [3].

Характеризуючи соціально-просвітницьку діяльність на рівні територіальної громади, варто зазначити, що вона спрямована, насамперед, на формування свідомого батьківства у молоді, що базується на розвитку та вдосконаленні когнітивних, емоційних та поведінкових елементів батьківства, а також формуванні індивідуальної позиції щодо виконання соціальної ролі батьків та створення сприятливих умов для

гармонійного розвитку дітей у сім'ї. Мезорівень – діяльність, спрямована на заохочення молодих людей брати на себе відповідальність за процеси вагітності, пологів, догляду за дитиною та її здорового розвитку [4].

На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення поняття «тренінг». До прикладу, Р. Баклі та Д. Кеплі визначають тренінг, як «сплановані та систематичні зусилля, спрямовані на зміну або вдосконалення знань (навичок) та установок людини через освіту з метою забезпечення ефективного виконання одного або декількох видів діяльності» [5]. На думку авторського колективу С. Страшко, Л. Животовської, О. Гречишкіної, **тренінг** – це навчальна форма організаційної роботи, яка ґрунтується на досвіді та знаннях учасників і спрямована на набуття навичок і життєвих умінь шляхом ефективного використання різноманітних тренінгових методик, особливо активних методів, створення позитивної емоційної атмосфери в групі [5].

Одним із різновидів тренінгу є **тематичний** або **соціально-просвітницький тренінг**, що спрямовується, як правило, на підвищення рівня усвідомленості, розвитку навичок та зміни відношення учасників стосовно конкретної теми або проблеми в суспільстві.

Характерними рисами соціально-просвітницьких тренінгів є:

- орієнтованість на активну включеність учасників до таких форм взаємодії, як рольові ігри, групові вправи, дискусії та інтерактивні методи навчання, які стимулюють обмін думками та досвідом;
- акцент на отримання практичних результатів – конкретних інструментів та навичок, які можна використовувати у реальних життєвих ситуаціях;
- фокус на розвиток особистості;
- тематична насиченість тренінгів, що включає в себе напрямок розвитку лідерських якостей, навичок ефективної комунікації, розуміння актуальних соціальних проблем тощо;
- дотримання принципу партнерства та співпраці;
- рефлексія та оцінка, тобто можливість учасниками тренінгів аналізувати власний досвід, висловлювати свої думки та враження, а також отримувати зворотний зв'язок від інших учасників та фасилітатора;
- сприяння соціальним змінам, адже основною метою соціально-просвітницьких тренінгів є стимулювання соціальних змін та покращення якості життя учасників і суспільства загалом.

Розглядаючи соціально-просвітницький тренінг як засіб формування усвідомленого батьківства слід зазначити, що спрямовуються вони, перш за все, на підвищення рівня свідомості батьків щодо їхньої ролі, взаємин з дітьми та сприяння здоровому та позитивному розвитку дитини. Ці тренінги надають батькам навички та знання, необхідні для ефективного виховання та взаємодії зі своїми дітьми. Відмінними ознаками соціально-просвітницьких тренінгів з усвідомленого батьківства є:

- спрямованість на розвиток у батьків (реальних чи потенційних) усвідомлення важливості своєї ролі та впливу на психосоціальний розвиток дітей. Таким чином тренінги допомагають батькам бути уважнішими до своїх дітей, розуміти їхні потреби та емоції.
- емоційна регуляція, яка полягає у розвитку у батьків емоційної стабільності та вироблення навичок контролю негативних емоцій. Це сприяє створенню позитивного мікроклімату у сім'ї.
- орієнтація на вивчення ефективних методів спілкування з дітьми, враховуючи їх вікові особливості.
- формування позитивних відносин між батьками та дітьми, сприяння взаєморозумінню та підтримці.
- урахування гендерних відмінностей у вихованні підростаючих поколінь.

- застосування практичних вправ та завдань, які допомагають батькам використовувати отримані знання в реальних сімейних ситуаціях.

У контексті нашого дослідження більш ефективними вважаємо групові соціально-просвітницькі тренінги, що виступають майданчиком для обміну досвідом та взаємної підтримки, що сприяє формуванню позитивного та усвідомленого підходу до батьківства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підготовка сучасної молоді до усвідомленого виконання батьківських обов'язків через соціально-просвітницькі тренінги є важливою складовою сучасного підходу до виховання дітей. Такі тренінги допомагають батькам розширити свій багаж знань та навичок, необхідних для ефективного батьківства. Слід зауважити, що використання інтерактивних методів (рольових ігор, практичних кейсів, дискусій) впливає на активізацію учасників тренінгу, що робить його ефективнішим, результативнішим. Важливим елементом тренінгових занять є розгляд власного досвіду батьківства учасників, що дозволяє їм свідомо підходити до виховання, враховуючи позитивні та негативні аспекти власного досвіду. У цілому, соціально-просвітницькі тренінги є важливим інструментом для підготовки батьків до викликів сучасного батьківства, сприяючи формуванню позитивного та усвідомленого підходу до виховання дітей.

Література

1. Кікінеджи О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. *Шлях освіти*. 2004. № 1. С. 27–29.
2. Кравець В. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ: Київська правда, 2000. 688 с.
3. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей: метод. реком. для соціальних працівників. Київ: Дежсоцслужба, 2005. 100 с.
4. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді: монографія. Хмельницький: Університет «Україна», 2017. 183 с.
5. Страшко С. В., Животовська Л. А., Гречишкіна О. Д., Міненко А. О., Савонова О. В., Гаврилюк В. О. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу: навчально-методичний посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів. 2-е вид., переробл. і допов. Київ: Освіта України, 2006. 260 с.
6. Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Серія «Педагогічні науки». 2013. № 13 (4). С. 96–101.

References

1. Kikinedzhi, O. (2004). Formuvannia hendernoi kultury molodi: problemy ta perspektyvy [Formation of youth gender culture: problems and prospects]. *Shliakh osvity – The way of education*. No 1. P. 27–29 [in Ukrainian].
2. Kravets, V. (2000). *Teoriia i praktyka doshliubnoi pidhotovky molodi* [Theory and practice of premarital training of young people]. Kyiv: Kyivska pravda [in Ukrainian].
3. Kravchenko, T.V. (2005). *Dopomoha batkam u vykhovanni ditei* [Helping parents in raising children]. Kyiv: Dezhsoctsluzhba [in Ukrainian].
4. Ostrovska, N.O. (2017). *Sotsialno-pedahohichna diialnist terytorialnoi hromady z formuvannia usvidomlenoho batkivstva molodi* [Socio-pedagogical activity of the territorial community on the formation of conscious parenthood of young people]. Khmelnytskyi: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].
5. Strashko, S.V., Zhyvotovska, L.A., Hrechyshkina, O.D., Minenok, A.O., Savonova O.V. & Havryliuk, V.O. (2006). *Sotsialno-prosvitnytski treninhy z formuvannia motyvatsii do zdorovoho sposobu zhyttia ta profilaktyky VIL/SNIDu* [Social and educational trainings on the formation of

motivation for a healthy lifestyle and prevention of HIV/AIDS]. (2d ed.). Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

6. Trubavina, I.M. (2013). Usvidomlene i vidpovidalne batkivstvo: spilne i vidminne [Conscious and responsible parenthood: common and different]. *Visnyk Luhanskoho nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka – Visnyk of the Luhansk National Taras Shevchenko University*. No 13 (4). P. 96–101 [in Ukrainian].

Krylovets M.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
 Professor at the Department of Social pedagogy and Social work
 Nizhyn Gogol State University
 km50@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-8322-9606

Kachalova T.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of Social pedagogy and Social work
 Nizhyn Gogol State University
 tetyana0210@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-3010-3874

FEATURES OF SOCIAL AND EDUCATIONAL TRAINING AS A MEANS OF FORMING CONSCIOUS PARENTHOOD

Modern society is constantly undergoing transformations which influence various aspects of life, particularly parental functions performed by young spouses. The article reveals the relevance of the topic concerning fostering conscious parenthood of young couples through the use of social and educational trainings. The research aim is to analyze the features of the social and educational training as a tool of forming conscious parenthood. The paper presents and analyzes the key aspects of a socio-psychological training, in particular, psychological and pedagogical aspects that contribute to the creation of a positive and conscious approach to the process of performing parental functions by young spouses. The article considers the results of studies that confirm the effectiveness of social and educational trainings in preparing young parents for the responsible challenges associated with the upbringing and development of their children. The distinctive features of social and educational trainings on conscious parenting are presented, including: focus on developing in parents (actual or potential) an awareness of the importance of their role and influence on children's psychosocial development; emotional regulation, which consists in the development of emotional stability in parents and the formation of skills aimed at controlling negative emotions; focus on learning effective methods of communication with children, taking into account their age characteristics; formation of positive relationships between parents and children, promoting mutual understanding and support; taking into account gender differences in the upbringing of younger generations; application of practical exercises and tasks that help parents in using the knowledge gained in real family situations.

The article highlights practical aspects of implementing trainings and provides recommendations for further research and development of programs for developing parenting skills. In general, social and educational trainings are presented in the article as a key factor in the formation of a positive and conscious approach to parenting.

Key words: young people, young family, training, social and educational training, parenthood, conscious parenting.